ISSN 2078-6107. Вісник Львівського університету. Серія історична. 2019–2021 Спецвипуск. С. 338–351
Visnyk of the Lviv University. Series History. 2019–2021. Special Issue. P. 338–351

УДК [930.2:347.97/.99](477.83-25-054.72)(093.3)

СУДОВА ВЛАДА ЛЬВОВА МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ У СПОГАДАХ ЛЬВІВ'ЯН-ЕМІГРАНТІВ

Степан БІЛОСТОЦЬКИЙ
Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра давньої історії України та архівознавства,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна

Стаття присвячена питанням організації та діяльності судів у Львові міжвоєнного періоду. Досліджено систему судів, що підпадали під юрисдикцію Львівського апеляційного суду, нормативні принципи їх функціонування.

Шляхом аналізу спогадів львів'ян, які належали до різних соціальних, професійних, національних груп та з різних причин покинули місто, зроблено спробу дослідити суспільне сприйняття суду, як невід'ємної складової державної влади, авторитет суду та суддів у переломні, революційні історичні періоди, принципи тогочасного правосуддя.

Спогади поділено на три групи – представників громадянського суспільства, які не мали стосунку до суду; професійних юристів (суддів, адвокатів), які розуміли принципи організації та функціонування органів правосуддя та учасників кримінальних процесів, які "випробували" на собі суддівську справедливість.

Вказується на різне сприйняття суду: візуальне (локація), психологічні портрети, характеристики судових процесів. Попри різну оцінку судів і суддів, спільним для усіх авторів спогадів є розуміння суспільної значимості суду та повага до нього.

Ключові слова: адвокати, еміграція, суди, судді, спогади, Львів, львів'яни.

Загальна характеристика статусу судів Львова. Судова влада –невід'ємна складова державної влади будь-якої держави. Відомо, що правосуддя повинно стояти поза політикою та партійними інтересами, має дбати про захист прав людини та суспільний спокій. Його роль зростає у період великих соціальних змін, чи політичної боротьби. Судова влада завжди виступала інституцією, зобов'язаною забезпечувати справедливість, зрівноважуючи інтереси конфліктуючих сторін. Повага до держави, суспільний спокій значною мірою залежать від того, наскільки вміло суди балансують між правом та інтересом, залишаючись поза впливом правлячих партій, пануючих ідеологій та регіональних еліт.

Листопадові події 1918 р. суттєво вплинули на функціонування судів. Створений 23.11.1918 р. Тимчасовий комітет управління у Львові (ТКУ) скасував правові акти, видані органами ЗУНР[1], відновив чинність австрійських законів і

[1] 21.11.1918 р. Українська Центральна Рада ухвалила закон "Про тимчасову організацію судів і власти судейської" за яким суди, що перебували під юрисдикцією Вищого крайового суду у Львові ставали судами Західно-Української Народної Республіки (§ 3); судді та судові службовці мали скласти присягу на вірність Західно-Української Народної Республіки та її законів (§ 8); судові рішення повинні видаватися "Іменем Західно-Української Народної Республіки" (§ 9), Борис Тищик, *Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права* (Львів: Тріада плюс, 2004), 191–192.

© *Білостоцький С., 2019–2021*

розпоряджень на території Галичини, встановив, що судові рішення мають ухвалюватися "Іменем Права"[2]. Президія Вищого Крайового суду у Львові відновила роботу усіх судів Львова з 02.12.1918 р., які тимчасово не працювали після 01.11.1918 р[3]. Листопадові події, втеча зі судової в'язниці засуджених за розбійні напади, спричинились до того, що 18.12.1918 р. ТКУ ухвалив рішення про створення в межах юрисдикції Вищого крайового суду Невідкладних (Наглих) судів для цивільних осіб, які вчинили злочини пов'язані з насильством і грабежами[4]. Згідно із законом "Про предмет наглих судів" від 30.06.1919 р. повноваження Наглих судів виконували окружні суди в складі трьох суддів[5]. Досудове слідство в даних справах тривало не довше 14 днів, з дати повідомлення суду про злочин. Суди виносили тільки вироки смерті, які виконувалися не пізніше 24 годин з моменту їх оголошення[6].

Політичний вплив на суди розпочався на початку 1919 р., коли декретом керівника держави Ю. Пілсудського зобов'язано суди, що знаходились під австрійською юрисдикцією, видавати вироки іменем "Польської Республіки", Найвищий Суд у Варшаві визнавався найвищою судовою та касаційною інстанцією, змінено назви крайових і повітових судів змінено на "окружні", Вищий Крайовий Суд перейменовано на Апеляційний, польську мову – визнано офіційною мовою судівництва. Українська і німецька мови могли використовуватися у визначених законом випадках[7]. 18.03.1919 р. 29 суддів української національності листом повідомили Президію Вищого крайового суду у Львові про відмову виконувати даний декрет, як такий, що *"зневажає суддів української національності"*, прийнятий в період польської окупації частини Східної Галичини разом зі Львовом[8]. Міністерство Справедливості листом від

[2] Tymczasowy Komitet Rządzący, *Kurjer Lwowski*, *Nr 518. 24.11.1918*; Rozporządzenie Tymczasowego Komitetu Rządzącego w sprawie uzupełnienia siły zbrojnej narodowej z dnia 28.11.1918 r., *Gazeta Lwowska, Nr 256. 29.11.1918.*

[3] Rozporządzenie Tymczasowego Komitetu Rządzącego w sprawie uzupełnienia siły zbrojnej narodowej z dnia 28.11.1918 r., *Gazeta Lwowska, Nr 256. 29.11.1918*; Kronika. Sądownictwo, *Gazeta Lwowska, Nr 257. 30.11.1918.*

[4] Sprawa ucieczki aresztantów z więzienia przy ulicy Batorego, *Gazeta Lwowska, Nr 258. 01.12.1918*; Z Tymcz. Komitetu Rządzącego (Komunikat), *Gazeta Lwowska, Nr 273. 19.12.1918*.

[5] Ustawa z dnia 30 czerwca 1919 roku w przedmiocie sądów doraźnych, *Dziennik praw Państwa Polskiego, 1919, Nr 55, poz. 341.*

[6] Sądy doraźne. Kronika. Rabunki, *Kurjer Lwowski, Nr 517. 23.11.1918*; Sądy doraźne, *Kurjer Lwowski, Nr 518. 24.11.1918*.

[7] Dekret w przedmiocie zmian w urzędzieniach wymiaru sprawiedliwości w b. zaborze austriackim, *Dziennik państwa i prawa polskiego, 1919, Nr 15, poz. 200.*

[8] У листі наголошувалося, що польсько-українська війна не закінчена, спірна територія, згідно з нормами міжнародного права, не визнана анексованою Польською Республікою. Видання рішень "Іменем Польської Республіки" та складання присяги на вірність республіки, засвідчуватимуть факт добровільного визнання громадянства Польської Республіки, в часі, коли не ясно, яка доля спіткає дані території. Українська спільнота втратила би до суддів будь-яку повагу спостерігаючи, як "судді добровільно вступають в ряди урядовців держави, яка ще перебуває на військовій стезі з державою їх нації, немає сумніву, що польська спільнота схвалить

09.04.1919 р. № 6762/19 відповіло, що твердження про окупацію безпідставні, ці території становили "інтегральну частину Польської держави", а після розпаду Австрії автоматично повернулись до Польщі[9]. Тоді ж зі судів звільнено 171 особу української національності за відмову скласти присягу[10].

24.06.1919 р. голова Апеляційного суду у Львові Адольф Червінський[11] видав розпорядження яким зобов'язав суддів визнавати нечинними, "незобов'язуючими" закони та розпорядження українських властей; незаконними судові рішення ухвалені на підставі українських законів; звільнив зі служби судових службовців, канцеляристів, помічників возних, які були прийняті на службу українськими властями; скасував створення окремого сенату в II інстанції Окружного суду в Станіславові[12].

У 1923 р. Міністерство Справедливості вперше визначило систему, загальних судів установивши місця їх розташування[13]. Юрисдикція Львівського апеляційного суду поширювалася на 11 окружних, 112 повітових судів[14], в яких у 1921 р. працювало 910 суддів (голова апеляційного суду, віце-голова цього суду, 11 голів окружних судів, 20 віце-голів тих судів, 30 суддів апеляційного суду, 339 суддів окружних судів, 508 суддів повітових судів разом із керівниками тих судів, слідчими суддями і запасними суддями)[15].

23.01.1920 р. прийнято закон, яким тимчасово призупинено діяльність судів присяжних на теренах юрисдикції Львівського апеляційного суду до кінця жовтня 1920 р.[16]

такий крок". Незаконність вимоги складання присяги обгрунтовано покликанням на приписи Гаазької конвенції від 18.10.1907 р. "Про закони і звичаї суходільної війни", якою "заборонено змушувати населення окупованої території складати присягу на вірність окупантові", Лист суддів-українців з проханням звільнити їх від складання присяги, Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІА України, м. Львів), ф. 151, оп. 1, спр. 20, с. 1–11.

[9] Лист суддів-українців з проханням звільнити їх від складання присяги, ЦДІА України, м. Львів, ф. 151, оп. 1, спр. 20, с. 4.

[10] Списки співробітників судів, звільнених за відмову скласти присягу у 1919, ЦДІА України м. Львів, ф. 151, оп. 1, спр. 66, с. 1–13.

[11] Червінський Адольф (1852–1937) – син греко-католицького священника Павла Червінського з Поміpців Чортківського деканату Сталіславівської єпархії. Закінчив Львівський університет. Працював суддею в Радехові, секретаріаті Найвищого Трибуналу у Відні, інспектором Галицького судівництва, головою окружного суду в Самборі, Тернополі, Львові. У 1912-1929 рр. був головою Вищого Крайового суду у Львові та Апеляційного суду у Львові. Доктор "Honoris Causa" Львівського університету (1929). Помер 26.06.1937 р. та похований на Личаківському кладовищі.

[12] Циркуляри і розпорядження Львівського апеляційного суду за 1919 рік, Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. 13, оп. 37, спр. 4, с. 15–18.

[13] Wykaz sądów Rzeczypospolitej Polskiej, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości, Nr 7. 1923, s. 173–174.*

[14] *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Rok I. Cześć II, 1920–1922*. (Warszawa, 1923), 271.

[15] Jan Franko*, Sądownictwo w okresie lat 1917–1928, na obszarze lwowskiego okręgu apelacyjnego*, ÄÀËÎ, ô. 13, ïî. 37, ñïð. 130, c. 10.

[16] Ustawa o zawieszeniu działalności sądów przysięgłych w okręgu sądu apelacyjnego we Lwowie, *Dziennik Ustaw, 1920, Nr 7, poz. 46.*

Конституцією від 17.03.1921 р закріплено принцип незалежності суду, згідно з яким судова влада визнавалася незалежною, окремою ланкою державної влади, що діє від імені народу[17]. Незалежність полягала у тому, що питання організації та здійснення правосуддя визначалися виключно законами; судді при здійсненні правосуддя були самостійними та підпорядковувалися тільки законам; правовий статус суддів, гарантії їх праці визначалися законами; судові рішення були незмінними та обов'язковими для органів законодавчої і виконавчої влад; найвищою судовою інстанцією в системі судів ставав Найвищий суд.

Конституційні принципи правосуддя реалізовано законом "Право про устрій загальних судів" від 06.02.1928 р., який набув чинності з 01.02.1929 року. Однак, незважаючи на прогресивність його положень, професійна оцінка була неоднозначною[18]. Так, А. Червінський зазначив, що його слід було запроваджувати одночасно з кримінально-процесуальним і цивільно-процесуальними кодексами, з огляду на різне процесуальне законодавство[19].

23.04.1935 р. прийнято конституцію Польщі в новій редакції[20]. Її положеннями реалізовано політичну доктрину конституційної санації якою критикувалися демократичні принципи березневої конституції, збільшувалися повноваження президента, відхід від принципу поділу влад; народ визначався джерелом влади в державі; пріоритет держави був первинним до інтересів особи[21].

Відомий політик, професор Львівського університету Станіслав Глобінскі[22] у спогадах, написаних у 1939 р., надаючи оцінку судовій владі Речі Посполитої 30-х років XX ст. зазначив, що правосуддя втратило незалежність через багаторазові "реорганізації", необґрунтовані підвищення заробітних плат та переведення суддів, затримання грошових виплат та тероризування зі сторони наглядачів. Попри конституційну незалежність, правосуддя фактично долучили до виконавчої влади. "Моральна "санація" своїми протиправними виборами,

---

[17] Michał Pietrzak, Państwo prawne w Konstytucji z 17 marca 1921 r., *Czasopismo Prawno–Historyczne*, XXXIX/2 (1987): 121.

[18] Janusz Jamontt, Zmiany w ustroju sądów, *Głos Sądownictwa 3 (1930), 139–147*; *ejusd*: O zmianie przepisów Konstytucji dotyczących władzy sądowej, *Głos Sądownictwa 4 (1930), 139–147, 201–205*; Zygmunt Sitnicki, Rewizja Konstytucji a sądownictwo, *Głos Sądownictwa 5 (1930), 282–290*; Edward Wolff, Sądownictwo a Zarząd wymiaru sprawiedliwości, *Głos Sądownictwa 1 (1931)*, 3–6.

[19] "Уніфікацію законодавства слід розпочинати з кримінальної та цивільної процедур, а не від зміни судового устрою і організації судів". Назва закону не цілком відповідає змісту, оскільки містить положення про судову адміністрацію, приписи пов'язані з кримінальним і цивільним процесами, виконанням рішень. Здійснення керівництва судами повинно належати до компетенції голів апеляційних судів, які здійснюють нагляд за судами нижчих ланок, а не Міністра Справедливості. Детальніше див.: Adolf Czerwinski, *Ustrój sądów powszechnych, wedle rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r*. (Lwów, 1928), 5.

[20] Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r., *Dziennik Ustaw, 1935, Nr 30, poz. 227.*

[21] Artur Korobowicz, *Zarys dziejów konstytucjonalizmu polskiego*. (Lublin, 1996), 82.

[22] Станіслав Гломбінскі (1862–1941)–правник, політик, депутат парламенту, професор Львівського університету. У 1939 р. заарештований НКВС у Львові. Помер у в'язниці в Харкові.

зловживаннями урядовців, несправедливими виборами суддів, самоправством адміністрації, корупцією і продажністю залишила в людських душах страшне спустошення"[23].

Разом із тим, суддя апеляційного суду Ян Франко у статті "Судівництво в період 1917–1928 років на теренах львівського апеляційного округу", надаючи оцінку львівському правосуддю, відмітив, що добрий стан львівського судівництва безпосередньо пов'язаний з головою апеляційного суду у 1912–1929 рр. А. Червінським – знаним юристом, відданим виключно і беззастережно своєму покликанню, досвідченим адміністратором судівництва, який знав наскрізь судовий апарат свого округу з найменшими його кільцями і колами, умів працювати, як зазвичай не втомлюючись, усього доглядав і за все турбувався[24].

Метою даної публікації є дослідити сприйняття та оцінку судової влади Львова, суддів різними категоріями мешканців із ретроспективи часу. Реалізація поставленої мети здійснюватиметься шляхом аналізу спогадів львів'ян, які в силу об'єктивних обставин залишили місто. Спогади, як засіб пізнання об'єктивної дійсності є достатньо складним джерелом. Тут слід враховувати весь драматизм, який пережили автори, їхні втрати, життя на еміграції. Жоден із авторів, описуючи власне життя, не оминув оцінок епохи, соціуму, у якому воно протікало.

Спогади емігрантів про судову владу є пізнавальним із низки причин: написані після світової війни, дають можливість оцінити функціонування судів Другої Речі Посполитої у порівнянні з радянським, німецьким політичними режимами, за яких жили автори; містять характеристики осіб пов'язаних із судівництвом, їх професійні, моральні якості; висвітлюють приватні відносини, симпатії та антипатії до суддів, адвокатів, прокурорів учасників судових процесів, що неможливо встановити на підставі офіційних правових актів, чи процесуальних документів; тексти професійних юристів допомагають реконструювати фактичний судовий процес, встановити наскільки нормативно визначені принципи судової влади мали практичне застосування.

Спогади емігрантів умовно можна умовно поділити на спогади львів'ян – представників громадянського суспільства, професійних юристів та осіб, які були стороною процесу. Перші наповнені ностальгією, жалем за "малою вітчизною", втраченими молодими літами, розбитими мріями, тугою за улюбленими місцями у Львові, болем за перенесені страждання і поневіряння, яких зазнали з приходом радянської влади та німецької окупації[25]. Судова влада у таких спогадах – один

[23] Stanisław Gląbinski, *Wspomnienia polityczne.* (Warszawa, 2007), 40–41; StanisławGląbinski, *W cieniu ojca*. (Warszawa: Wydawnictwo „Książka i Wiedza", 2001), 81.

[24] Jan Franko, Sądownictwo w okresie lat 1917–1928, na obszarze Lwowskiego okręgu Apelacyjnego, ДАЛО, ф. 13, оп. 37 спр. 130.

[25] Anna Fastnacht-Stupnicka, *Zostali we Lwowie.* (Wrocław: Sator Media, 2010); Stanisław Gląbiński, *W cieniu ojca.* (Warszawa, 2001); Stanisław Hartman, *Wspomnienia (lwowskie i inne).* (Wrocław, 1994); Kornel Makuszyński, *Uśmiech Lwowa.* (Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne,

із елементів львівського міського ареалу, що виражається у локації суду, особистих оцінках самої професії, способу життя суддів. Вони є важливим джерелом, що допомагає з'ясувати ставлення пересічних мешканців до судів, оцінити резонанс окремих судових процесів описаних в пресі, дослідити ступінь політизації тогочасного суспільства та рівень незалежності судової влади.

Для прикладу, у Ю.Віттліна[26] суд асоціюється з деліктом: "Аптека і кримінал, то в загальному досить різні поняття, тільки не на площі Бернардинів, бо від аптеки (Пєпес) Поратинського до Карного Суду, з прилеглою до нього в'язницею, пара кроків"[27]. Страхом, холодом, небезпекою віяло на вул. С. Баторія "від похмурих в архітектурному плані, збудованих під кінець століття будинків, спочатку австрійського, а потім польського суду"[28]. В. Шольгіня[29] згадував про недобру славу вул. Баторія, що знайшла відображення у кримінальній баладі про якогось Левицького, який з ревнощів застрелив свою любку: "*Na Baturego, czy wy słyszci, Przyd trybunałym Lewicki stał. On swy kuchancy udebrał życi, Dajunc z bruwninga trzykrotny strzał*"[30].

Відомий математик, професор Львівського університету Х. Стейнхаус[31], згадуючи про вибір професії, подав тогочасне сприйняття адвокатів і суддів. Дану професію сприймав із певним скепсисом, бо здобути освіту правника було легко: "не потрібно жити в університетському місті, сидиш собі на провінції та заробляєш писанням в адвоката чи нотаріуса по 50 крон на місяць, а "педал" у

2004); Barbara Mękarska-Kozłowska, *Mozaika wspîmnień*. (Londyn: Polska Fundacja Kulturalna, 1994); Juliusz Nahlik Kazimierz*, We Lwowie i na Pokuciu. Ściezki mojej młodości*. (Kraków: Wydawnictwo Inter Esse, 2002); Tadeusz Riedl, *We Lwowie. Relacje*. (Wrocław, 1996); Kazimierz Schleyen, *Lwowskie gawędy* ((Wydana w Londynie, 1954) Warszawa, 2002); Maria Ewa Sołtys, *Tylko we Lwowie. Dzieje życia i działalności Mieczysława i Adama Sołtysów*. (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2008); Józef Słotwiński*,* Widziane z balkonu, *Rocznik Lwowski. 1993–1994. Warszawa, 1994*; Hugo Steinhaus*, Wspomnienia i zapiski*. (Wrocław, 2002); Witold Szolginia, *Tawten Lwów. Oblic miasta*. 1. (Kraków: Wysoki Zamek, 2010); *ejusd: Tamten Lwów. Ulice i place*. 2. (Kraków: Wysoki Zamek, 2011); Janusz Wasylkowski, *Obyś żył w ciekawych czasach*. (Warszawa: Współdzielnia wydawnicza, 1991); Adam Wodziński-Rottenberg, *Mój Lwów. Wspomnienia z lat 1939–1944*. (Warszawa, 2015); Józef Wittlin*, Mój Lwów. (*Londyn: Polska Fundacja Kulturalna, 1975).

[26] Юзеф Віттлін (1896–1976) – польський поет, прозаїк, есеїст та перекладач. Народився у Дмитрові, проживав у Львові до 1922 р., з 1941 р. – у США. Есе "Мій Львів" написав у 1946 р.

[27] Józef Wittlin, *Mój Lwów*, 23.

[28] Witold.Szolginia*, Tawten Lwów. Ulice i placy*. 2, 67.

[29] Вітольд Шольгіня (1923–1996)– архітектор, науковець, енциклопедист і популяризатор історії Львова. Народився і проживав у Львові до 1946 р. Одним з ініціаторів створення у 1988 р. Варшавського товариства прихильників Львова.

[30] Witold Szolginia*, Tawten Lwów. Ulice i placy*. 2, 68; Kazimierz Schleyen*, Lwowskie gawędy*, 109.

[31] Хуго Стейнхаус (1887–1972) – професор математики, засновник математичних шкіл: функціонального аналізу (Львів) та застосування математики (Вроцлав). З 1920 по 1939 рр. (?) викладав у Львівському університеті. З 1945 р. проживав у Вроцлаві. Був першим деканом факультету математики, фізики і хімії Вроцлавського університету і політехніки. Спогади складаються з двох частин. Першу опубліковано в журналі "Znak" в 1970 р. (№187, № 188/189), другу – у 2002 р.

Львові чи Кракові підкладає (за крони) залікову книжку професорові… Такий "закінчений правник" був не будь-якою особою, а бажаним нареченим, вхожим до товариства, та в цілому "перед ним відкривався цілий світ"[32]. Про те, як охоронці закону цікаво проводили дозвілля, згадувала дочка львівського адвоката Г. Ольшевська-Пазиржина[33], яка одним з постійних клієнтів міського казино називала суддю Згуральського[34]. Окрім розваг, судді мали інші зацікавлення. Нащадок відомих львівських підприємців Т. Райдль[35] писав про талановитого львівського суддю, доктора права Юзефа Манна[36], який у вільний від основної роботи час займався оперним співом: "Був першим тенором Цісарської Опери в Берліні, керував усіма драматичним партіями"[37]. Поза увагою більшості львів'ян-емігрантів залишилися гучні судові процеси, пов'язані зі Львовом. Т. Райдль хіба що згадував процес гувернантки Ріти Горгонової, звинуваченої та засудженої за вбивство[38].

Елеонора Богуш дочка судді, мешканка Львова, у спогадах про батька відзначила, що він був принциповим суддею, піклувався про авторитет професії[39].

Збігнєв Кратохвіль[40] у спогадах про батька Францішка відобразив особливості суддівської кар'єри: як суддя пройшов усі щаблі служби від

---

[32] Hugo Steinhaus*, Wspomnienia i zapiski*, 33.

[33] Гелена Ольшевська-Пазиржина (1908–2011) – історик-мідієвіст, класичний філолог. Народилася у Львові. Закінчила Львівський університет. Після війни проживала у Варшаві. Спогади складаються з двох частин, які опублікувала у 1992 та 1999 р.

[34] Helena Olszewska-Pazyrzyna, Mój Lwowski mikrokosmos. Cześć I. Dom i szkoła, доступ отримано 15 вересня 2020, http://www.lwow.com.pl/rocznik/mikrokosmos.html.

[35] Тадеуш Райдль (нар. 1933) – біолог, професор Вищої Школи в Ольштині ім. Юзефа Русєцкого. Разом з родиною покинув Львів у 1945. Спогади опублікував у 1996 р. Див: Lwowskie spotkanie z profesorem Tadeuszem Riedlem, *Kurier Galicyjski, 11 (135) z 17–29.06.2011,* доступ отримано 15 вересня 2020*,* http://www.kresy.pl/publicystyka,wywiady?zobacz/lwowskie-spotkanie-z-profesorem-tadeuszem-riedlem.

[36] Юзеф Манн (1883–1921) – доктор права, суддя, оперний співак. Народився у Львові, помер у Берліні. Закінчив Львівський університет.

[37] Tdeusz Riedl, *We Lwowie. Relacje*, 65.

[38] Ibid, 144–145. Детальніше про справу Ріти Горгонової: Edmund Żurek, *Gorgonowa i inni.* (Warszawa, 1973); Ryszard Jan Czarnowski, *Lwów, sacrum et profanum*. (Łódż, 2012), 67–68.

[39] Елеонора Богуш (нар. 1900) у свої спогадах „Moje Lwowskie wspomnienia", рукопис яких зберігається у відділі рукописів Національної Бібліотеки ім. Оссолінських у Вроцлаві наводить випадок з життя, який характеризує професійні якості судді, її батька: "Jakim był mój ojciec, sędzià, przytoczę fakt, który pamiętam z bardzo wszczesnego dzieciństwa: Wóz stojący przed domkiem, w którym mieszkali moi rodzice i baba wejska wmuszająca w mamę przyjęcie kawałka masła. Mama się broniła, nie chciała przyjąć, chciała kupić za odpowiedną cenę. Nadeszł ojciec, wyrzucił babą z masłem, mamie zrobił awanturę: „Nie wolno ci nawet kupić u kogoś, kto ma sprawę w sądzie". Mama płakała, a ja usłyszałam i zapamiętałam na całe życie słowa: „Etyka Sędziowska"". Eleonora Bogusz. Moje Lwowskie wspomnienia (1973), *Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, akc. 133/73, s. 5.*

[40] Збігнєв Кратохвіль (1913–2002) – інженер-електрик. Його рідний брат Маріян Кратохвіль (1906–1997) відомий художник. Проживав у Львові до 1938 р. Рукопис спогадів зберігається у відділі рукописів Національної Бібліотеки ім. Оссолінських у Вроцлаві (акс. 160/99).

найнижчої посади до судді окружного суду, пропрацювавши в різних місцевостях – у Судовій Вишні, Рожнятині, Косові, Золочеві[41].

Діяльність судів Львова описана у спогадах адвокатів, суддів та осіб, які були учасниками судових процесів. Характерною відмінністю від попередніх є те, що в них подано внутрішнє життя суду: відомості про фактичні обставини справ, склад судових колегій, види судів, принципи судочинства. Учасники політичних судових процесів зупиняються, головним чином, на слідстві та судовому розгляді справ.

Суддя Адольф Слиж[42] у спогадах уникав оцінок функціонування судової системи, залишаючи поза увагою справи, які розглядав. Разом з тим, подав особистісні характеристики суддів[43].

Суддя Апеляційного суду у Львові Казімерж Залєскі у власній професійній кар'єрі виділив такі етапи: 1932–1939 – суддя II Речі Посполитої; 1939–1944 – суддя на окупованих територіях; 1945–1972 – суддя окружного суду в Катовіцах, гродського суду в Тарновських Гурах, воєводського суду в Катовіцах[44]. Суддівство першого періоду характеризував, як час *"значних невдач у кар'єрі, але була надія, молодість і своя держава*"[45], а діяльність на окупованих територіях описував, як допомогу полякам та можливість уникнути примусового вивезення на роботи до Німеччини, тільки не співпрацю з німцями[46]. Подав цікаві кримінальні справи з власної практики за 1932 і 1936 роки[47].

---

[41] Zbigniew Kratochwil*, Lwów–Było–Mineło*. (Warszawa, 1999), 7.

[42] Адольф Слиж (1889–1971) – суддя. У 1923 р. призначений суддею в повітовий суд у Белзі, з 1932 р. – суддя Гродського заміського суду у Львові. Нагороджений бронзовою медаллю за довголітню службу. 1941–1944 рр. працював суддею у Львові. У 1944 р. покинув Львів. З 1950 р. проживав у США. Спогади опубліковані у 2014 р. Олег Павлишин*, "Літа" Адольфа Слижа* у Адольф Слиж, "*Мої літа". Спогади*. (Львів: Манускрипт, 2014), 12–25.

[43] У спогадах подано характеристики президента Апеляційного суду у Львові А. Червінського, судді Сенетри; суддів окружного суду в. м. Коломия – Жигмонта Кашовського, Леона Аллерханда, Александра Тимкевича, Вінтоняка, Ковальця, Ромуальда Думіна, Стефана Заляського, Євгена Бачинського, Івана Трача, Куцеля, Василя Оробця, Бернацького, Станіслава Дроздовського; суддів окружного суду в м. Белзі – Кароля Ярошевського, Григорія Томчука, Осипа Сагана, Володимира Ганінчака, Малішевського, Вікентія Заремби; гродського заміського суду у м. Львові – Миколи Гуменного, Семена Білінкевича, Зигмунта Шустера, Семена Білінкевича, Євстахія Куспися.

[44] Залєскі Казімерж – суддя. Народився в Зборові, навчався в Золочові. Був суддею Апеляційного суду у Львові. Спогади написав у 1984. Kazimierz Zaleski, O mojej pracy w sądownictwie w latach 1932–1972, *Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, akc .145/85/1, 145/85/2, 145/85/3*; *ejusd:* Pamiętnik 1918–1927, *Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, akc. 144/85/1*.

[45] Kazimierz Zaleski*,* O mojej pracy w sądownictwie w latach 1932–1972, *Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, akc. 145/85/3, s. 48.*

[46] Ibidem, 49.

[47] Ibidem, 42–45.

Чинники, що впливали на авторитет та незалежність судів Львівського округу описав суддя з Перемишлян Михайло Шкільник[48]. Виділив два періоди в історії львівського судівництва: незалежності і недорканності судів і суддів та період – "редукції", "зачистки конституційних прав суддів"[49].

З-поміж спогадів львів'ян-емігрантів чи не найбільше заслуговують на увагу спогади адвокатів Степана Шухевича[50], Івана Макуха[51], Олександра Марітчака[52], Льва Ганкевича[53], політичних діячів-членів ОУН Омеляна Антоновича[54], Зеновія Книша[55]. Описуючи судові процеси автори дають змогу дослідити принципи судочинства, види судових процесів характерні для міжвоєнного періоду.

---

[48] Михайло Шкільник (1891–1972) – суддя, посадник у Перемишлянах в часи німецької окупації. Працював у таборах американської зони окупації, як консультант і захисник переміщених осіб та біженців Адміністрації ІІІ. У 1995 р. отримав Канадійське громадянство. Спогади написав упродовж 60-х р. 20 ст. У 1971 р. опублікував спогади про революційні процеси на Україні в 1917–1921 рр. Михайло Шкільник, *Україна у боротьбі за державність в 1917–1921 рр. Спомини і роздуми*. (Київ: ТОВ "Видавництво "Кліо", 2016).

[49] Михайло Шкільник, *Як міг, боронив справедливість…Спогади про пережите під владою Австрії, Польщі, СРСР, Третього Райху*, (Львів: Видавництво УКУ, 2017).

[50] Степан Шухевич (1877–1945) – суддя, адвокат. З 1903 до 1911 р. був суддею у Равій-Руській, Долині та Дрогобичі. У 1911–1914 рр., 1921–1939 рр. працював адвокатом. У вересні 1939 р. після приєднання західноукраїнських земель до УРСР виїхав до Кракова. Помер у 1945 р. у м. Амберг в 1945 р. Спогади опубліковані у 1991 р. Помер у Канаді.

[51]Іван Макух (1872–1946) – адвокат, громадський та політичний діяч. Помер у 1946 р. у м. Зальцбург. Спогади почав писати у 1944 р., були опубліковані у 1958 р. Боднар О. Іван Макух у *Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Постаті.* (Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. Львів, 2009), 172–184; Іван Макух, *На народній службі*. (Дітройт: Видання української вільної громади Америки, 1958).

[52]Олександр Марітчак (1887–1981) – адвокат, політичний діяч, професор міжнародного права Львівського таємного університету. У 1946–1949 рр. проживав у Мюнхені, з 1949 р. США. Спогади про участь в судових процесах публікував у пресі в 60-х рр. ХХ ст.

[53] Лев Ганкевич (1883–1962) – адвокат, український політичний діяч. Засновник і президент Союзу українських адвокатів у Львові (1923), віце-голова Адвокатської палати у Львові, дійсний член Наукового Товариства ім. Шевченка. Від 1939 р. – на еміграції. З 1944 р. мешкав у Мюнхені, 1949 р. – виїхав до США. Помер у Нью-Йорку.

[54] Омелян Антонович (1914–2008) – правник, громадський діяч, фундатор доброчинного Фонду Антоновичів. Народився у м. Долина. Навчався у Академічній гімназії м. Львова. Вищу освіту здобував на правничому факультеті приватного Католицького університету в Любліні, у Вищій Торговельній Академії у Познані, Торговельній Академії в Берліні, Українського університету в Празі. У 1934 р. засуджений до позбавлення волі на 6 років. 1937 р. звільнений за амністією. У вересні 1941 р. заарештований гестапо в Берліні, куди приїхав на зустріч з Степаном Бандерою. Перебував у концтаборі Заксенхаузен. 1949 р. родина емігрувала до США. У 2005–2008 рр. постійно проживав в Україні. Похований на Личаківському цвинтарі у Львові. Спогади опубліковані у 1999 р. Мирослав Романюк, Антоновичі, *Енциклопедія Львова*. За ред. А.Козицького та І.Підкови. 1. (Львів: "Літопис", 2007), 71–73; Омелян Антонович, *Спогади*. (Київ–Вашингтон, 1999).

[55] Зиновій–Богдан Книш (1909–999) – історик, журналіст, діяч українського національно-визвольного руху. Член Української Військової організації. Один з учасників експропріації (1928), яку українські націоналісти намагалися вчинити у поштовому відділені на вул. Глибокій, 3 у

Принцип самостійності суддів – конституційний принцип судівництва. Ніхто з українських адвокатів у спогадах не вказував, що судді були залежні у прийнятті судових рішень. Хоча, поміж рядків можна прочитати про певну контрольованість. Так, адвокат С. Шухевич зазначав, що коли у справі Станіслава Собінського[56] він подав слідчому судді д-ру Вонтору клопотання про побачення з підзахисним, той "*задумався, потім пішов або до презеса суду або до прокуратора…*"[57]. Коли адвокат попросив того ж суддю надати можливість ознайомитися з актом обвинувачення, внесеним до суду, останній спочатку відмовив, а потім "*подумав щось і знов пішов з кимсь радитись, а коли вернув, був для мене дуже чемний, сказав, що маю слушність*"[58].

У справі Василя Біласа та Дмитра Данилишина[59] не можна говорити про самостійність суддів. Так, головуючий суддя Антоній Ягодзінський повідомив адвокату Володимиру Старосольському, що Варшава "*дала наказ відбути наглий суд, як кажеться "довірочно", за два-три дні"*. Це пов'язано з наявністю доказів, що обвинувачені "*брали участь у вбивстві Тадеуша Голуфка*"[60].

Разом із тим, поведінка судді Маєра у справі замаху на Президента Станіслава Войцєховського[61] вказувала на протилежне. Суддя відмовився голосувати за визнання винуватим С. Штайгера, внаслідок чого "*наразився на те, що польські*

Львові. Організатор нападу на листоношу на вул. Городоцькій (1929), після якого був заарештований. Як учасник нападу на поштовий віз під Á³áðêîþ (1930) засуджений львівським судом на 8 років ув'язнення. Звільнений за амністією у 1936 р. Після Другої світової війни перебував на еміграції в Австрії (1944), Франції (1946–1949), Канаді (1946–1999). Помер у Торонто. Спогади написані у 50–80-х р. XX ст. Володимир Муравський, Книш Зиновій-Богдан, *Енциклопедія Львова*. За ред. А.Козицького. 3 (Львів: "Літопис", 2010), 282; Зиновій Книш, Атентат Степана Федака у Львові. Початки УВО в Галичині–II. Спогади і матеріяли до діяння Української Військової Організації. Збірник II. Зібрав, упорядкував і зредагував Зиновій Книш. (Торонто: Срібна Сурма, 1963) доступ отримано 15 вересня 2020, http:// knysh.national.org.ua/uvo-2/r04.html; *його ж*: *Справа Східних Торгів у Львові*. (Торонто: Срібна Сурма, 1965); *Городок*. (Торонто: Срібна сурма, 1973); *Смерть Станіслава Собінського на тлі шкільного народовбивства в Західній Україні*. (Торонто: Срібна Сурма, 1982), доступ отримано 15 вересня 2020, http://knysh.national.org.ua/sobinski/index.html.

[56] Справа Станіслава Собінського – справа про вбивство у 1926 р. керівника кураторії Львівської шкільної округи Станіслава Собінського (1872–1926). В даній справі звинувачення висунуто 17 особам. Засуджено В. Атаманчука та І. Вербицького, хоча атентат виконали Р. Шухевич і Б. Підгайний.

[57] Степан Шухевич, *Моє життя. Спогади*. (Лондон: Видання української видавничої спілки, 1991), 353.

[58] Там само, 354.

[59] Справа Біласа і Данилишина – справа про напад і пограбування у 1932 р. пошти у м. Городку з метою заволодіння грошовими коштами. Вирок смерті виніс наглий суд, який виконано 23.12.1932 р. у Львівській в'язниці "Бригідки".

[60] Зиновій Книш, Городок, 67.

[61] Справа Станіслава Войцєховського (1869–1953) – замах вчинено у Львові 5.09.1924 р. членом УВО Теофілом Ольшанським. Звинувачення висунуто Станіславу Штайгеру, якого судом присяжних визнано невинуватим.

судді-шовіністи його забойкотували". При цьому, С. Шухевич характеризував його, як "*спольщеного німця і польського патріота-шовініста*"[62].

Адміністративний вплив на суддів із боку органів державної влади зріс після 1930 р. Високий рівень самостійності Львівських суддів у 20-х роках, змусив Міністерство справедливості до доволі радикального кроку – переведення львівських суддів до інших судів. Зокрема, у липні 1932 р. президентом Апеляційного суду у Львові призначено Юзефа Зелінського, який обіймав посади у військових судах[63]. Із його приходом більше ніж 300 суддів із округу Львівського апеляційного суду були переведені до інших судових округів, головним чином на Захід[64]. Як зазначив суддя М.Шкільник справи, зокрема, національні й політичні, почали вирішуватися не "згідно з законом та своїм переконанням, а за вказівкою згори", Президентами та начальниками судів призначали суддів, які мали підтримку Безпартійного блоку або напіввійськової організації "Стшелєц"[65].

Із цього часу, незалежність суду і самостійність суддів стала контрольованою.

Принцип публічності у львівських судах дотримувався. Зокрема у спогадах говориться про повні зали глядачів, ретельне висвітлення судових процесів у пресі[66].

Принцип професіоналізму. Оцінка фаховості львівських суддів у більшості випадків є позитивною. Адвокат О. Марітчак досить тепло відгукується про суддю Антонія Ягодзінського[67]: "*на маргінесі згадаю, що Ягодзінський не був поганою людиною, як про нього люблять писати різні націоналісти, а також і деякі адвокати. ... Він допомагав мені вже пізніше, як суддя апеляційного суду*"[68].

Суддя А. Слиж характеризував начальника Гродського заміського суду у Львові Зигмунта Шустера, як людину милої вдачі, який поводився дуже чемно[69].

Значною повагою, серед львівських адвокатів-українців, користувався суддя Казимерж Ангельські[70]. Адвокат С. Шухевич згадував, що в справі Івана

[62] Степан Шухевич, *Моє життя. Спогади*, 262.

[63] Конрад Юзеф Зелінський (1884–1959) – полковник Збройних Сил, доктор права, суддя, прокурор. До призначення у Львів був суддею Найвищого військового суду (1927-1932). У 1932–1935 рр. – голова Апеляційного суду у Львові.

[64] Адольф Слиж, *Мої літа. Спогади*, 58.

[65] Михайло Шкільник, *Як міг, боронив справедливість…,* 95.

[66] Зиновій Книш, *Смерть Станіслава Собінського на тлі шкільного народовбивства в Західній Україні*. (Торонто: Срібна Сурма, 1982).

[67] Ягодзінський Антоні – народився 5.10.1875 р. в Любачові. Закінчив правничий факультет Львівського університету. Судову кар'єру розпочав у 1902 р., як судовий практикант у Львові. Працював у суддею в Перемишлі, Сокалю, Сеняві. Вищий Крайовий Суд у Львові, Анкетні відомості судді Антонія Ягодзінського, ЦДІА України, м. Львів, ф. 150, оп. 1, спр. 7328, арк. 1–7.

[68] Зиновій Книш, *Городок*, 67.

[69] Адольф Слиж, *Мої літа. Спогади*, 58.

[70] Казимерж Ангельскі – народився 14.05.1878 р. в Рудках. Судову кар'єру розпочав у 1899 р., як судовий практикант у Львові. Працював суддею у Раві-Руській, Рудках, Львові. Вищий Крайовий Суд у Львові, Анкетні відомості судді Казимержа Ангельського, ЦДІА України, м. Львів, ф.150, оп. 1, спр. 6272, арк. 1–7.

Луцейка і Василя Крупа (1922), суддя "*так провадив розправу, наче б хотів її проволочити і відсунути видання вироку смерті*". Потім підтримав клопотання захисту до Президента про помилування. В іншій ситуації, суддя Ангельський вжив заходів щодо припинення голодування ув'язненими[71]. Іншим суддям дав наступні характеристики: віце-президента апеляційного суду у Львові Станіслава Герстмана охарактеризував, як "*вшехполяка, який був дуже безстороннім, а притім спосібним і совісним суддею*"[72]; суддю Косіковського, як "*буковинського поляка, назагал добру людину, але мабуть любив хабарі*"[73]; суддю Яна Антоневіча[74] – "*вірменин, що ходив до вірменської катедри. По національності вважав себе поляком. Був непевний, як звичайно вірменин*"[75]. Негативні характеристики надано судді Маєру, Мединському, Нев'ядомському. Зокрема суддю Маєра охарактеризував як "*вигідного для оборони, бо ніколи не орієнтувався у справі*"[76], суддя Мединський – мав "*хамську поведінку*"[77], суддю Нев'ядомського – обізвав садистом[78].

Принцип справедливого правосуддя до певної міри нехтувався через діяльність Невідкладних судів та призупинення повноважень суду присяжних**.**

Невідкладні суди в народі називали "Христовими Трибуналами"[79]. Сумнівна легітимність – запроваджені, як засіб політичної боротьби всупереч чинному законодавству, не відповідали принципам австрійського кримінального судочинства (спрощена процедура розслідування, позбавлення права на апеляцію, без альтернативність санкції). Тому, адвокати, судді доволі упереджено ставилися до цієї процедури. Адвокати робили все, щоб затягнути процес розслідування більше ніж на два тижні, а судді за непереконливістю доказів передавали справу для розгляду за загальною процедурою судом присяжних.

Суди присяжних досить часто виносили виправдовувальні вироки. Тому, щоб унеможливити це, 23.01.1923 р. прийнято закон про призупинення діяльності судів присяжних у окрузі Львівського апеляційного суду терміном на один рік. 09.04.1938 р. прийнято закон про ліквідацію судів присяжних у цілій державі[80].

---

[71] Степан Шухевич, *Моє життя. Спогади*, 264, 274.

[72] Там само, 225.

[73] Там само, 281.

[74] Ян Антоневіч – народився 0.07.1879 р. в Кутах, вірменського віро сповідування. Судову кар'єру розпочав у 1904 р. в повітовому суді в Кутах. Працював в Крайовому суді у Львові, суді в Бережанах, повітовому суді в Перемишлянах. Вищий Крайовий Суд у Львові, Анкетні відомості судді Яна Антоневіча, ЦДІА України, м. Львів, ф. 150, оп. 1, спр. 6281, арк. 1–4.

[75] Степан Шухевич, *Моє життя. Спогади*, 326.

[76] Там само, 263.

[77] Там само, 223.

[78] Там само, 329.

[79] Іван Макух, *На народній службі*, 296.

[80] Ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. o zniesieniu instytucji sądów przysięgłych i sędziów pokoju, *Dziennik Ustaw, 1938, Nr 24, poz.212, 213, 214, 215.*

Згідно з повідомленнями преси Невідкладні суди відбулися в справі замаху на поліцая – звинувачений Антон Смолька; справі пограбування купця Рубінштейна – звинувачені Фр. П'єнкний та Ян Окульський; справі про бандитизм та вбивство поліцейського – звинувачений Стефан Харчук[81].

Висновки. Спогади львів'ян-емігрантів є важливим джерелом до розуміння ролі органів правосуддя в системі публічної влади міжвоєнного періоду. Будучи написаними через значний проміжок часу, головним чином, у 70-х та 90-х роках XX ст., у похилому віці, після переосмислення та переоцінки пережитого, бачимо, що їх автори відмічають авторитетність львівських суддів. Для них конституційні принципи самостійності та незалежності судів, змагальність сторін, презумпція невинуватості, участь громадської у здійсненні правосуддя через інститут присяжних, гарантування права на перегляд судових рішень шляхом подання апеляції, були гарантією захисту прав та досягнення справедливості. Створення спрощених процедур розгляду кримінальних справ через Невідкладні суди, переведення суддів із одних судів до інших, вказівки щодо строків розгляду справ і вироків, зупинення діяльності суду присяжних, а потім його ліквідація – трактувалися, як "насильство" над правом. Незалежність судів Львова від політичних змін і підпорядкування праву, в значній мірі, пов'язували з президентом Апеляційного суду А. Червінським. Непорозуміння, конфлікти, які виникали між суддями чи учасниками процесу, радше мали приватний, особистісний характер і не були закономірністю.

THE JUDICIARY OF LVIV IN THE INTERWAR PERIOD IN THE MEMOIRS OF LVIV EMIGRANTS

Stepan BILOSTOTSKYY
Ivan Franko National University of Lviv,
Chair of Medieval and Early Modern History of Ukraine and Archival Studies,
1, Universytetska str., 79000, Lviv, Ukraine

The article is focused on questions of organization and activity of courts in Lviv city during the interwar period. The court system and normative principles of courts that were under jurisdiction of Lviv appeal court has been studied.

By analyzing memories of Lviv residents, that belonged to different social, professional, national groups and left the city due to different reasons, and attempt has been made to investigate social perception of courts like an integral part of public authority, authority of the court and judges in decisive, revolutionary moments of the history, the principles of then justice.

The memories are divided into three groups – memories of civil society, that were not related to courts; professional lawyers (judges, counsels), who understood the principles of organization and

[81] Наглий суд у Львові, *Діло,* 21(9.902). 01.05.1923; 26 (9.907), 08.05.1923; 40 (9.921). 25.05. 1923.

functioning of judiciary and the parties of the criminal proceedings, who were "affected" by the judge fairness.

It is indicated on different perceptions of court: visual (location), psychological portraits, profiles of trials. Despite various ratings of courts and judges, common for all authors of memoirs is understanding of public importance of Court and respect for it.

Keywords: lawyers, emigration, courts, judges, memoirs, Lviv, Lviv residents.

Стаття надійшла до редколегії 15.12.2018
Прийнята до друку 20.06.2019

.